

УДК 378

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8645-510X

Лілія Бабінець

Комунальний заклад Сумський ліцей № 33 Сумської міської ради
ORCID ID 0009-0006-4132-8637

Наталія Осьмук

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-0784-1350
DOI 10.24139/2312-5993/2025.05/156-169

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті окреслено та схарактеризовано методи формування креативності учнів основної школи засобами української мови та літератури. Констатовано, що уроки української мови та літератури мають значний потенціал для формування креативності в учнів основної школи. Креативність розглядається як інтегральна якість особистості, що включає здатність до ініціювання ідей, асоціативного мислення, гнучкості, оригінальності та самостійного створення продукту діяльності. Обґрунтовано, що ефективне формування креативності можливе за умови системного застосування творчих методів і прийомів навчання, таких як: інтерполяція, комбінування сюжетів, метафоричне моделювання тексту, спрямована фантазія (візуалізація) та ін. Доведено, що систематичне використання креативних завдань на уроках української мови та літератури (створення альтернативних фіналів, комбінованих сюжетів, поетичних імпровізацій, діалогів між персонажами різних творів, візуалізацій образів, текстових трансформацій) підвищує пізнавальну активність школярів, розвиває їхню уяву, гнучкість мислення, здатність до самовираження.

***Ключові слова:** креативність, формування креативності, учні основної школи, засоби української мови і літератури, методи формування креативності.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства спостерігається значне зростання обсягів знань і швидка зміна технологій. Саме в таких умовах значущості набуває формування креативності, яка є однією із ключових компетентностей здобувачів освіти. Креативне мислення сприяє особистісному розвитку та спроможності учнів до самовираження та ефективної комунікації. Відтак, проблема розвитку креативності в учнів основної школи набуває стратегічного значення для вітчизняної освіти.

Переконані, що для формування креативності українська мова та література мають значний потенціал у забезпеченні умов для вільного самовираження, творчої інтерпретації художніх текстів, розвитку мовної інтуїції, образного мислення та уяви. У процесі вивчення

української мови і літератури читання, аналіз, інтерпретація та створенням власних висловлювань, сприяють активізації творчих здібностей учнів, формують уміння нестандартно мислити та пропонувати оригінальні рішення.

Актуальність дослідження підтверджується необхідністю розв'язання низки суперечностей, як-от:

- між потребою сучасної освіти у творчих особистостях, які можуть нестандартно мислити та переважанням репродуктивних методів навчання української мови й літератури;

- між потенційними можливостями української мови та літератури як засобів розвитку креативності та недостатнім використанням такого потенціалу на практиці під час проведення уроків у закладах загальної середньої освіти;

- між зростаючими вимогами до формування креативного мислення учнів основної школи та недостатнім методичним забезпеченням учителів;

- між вимогами Нової української школи щодо компетентнісного навчання та традиційною орієнтацією учнів на отримання оцінки, що знижує внутрішню мотивацію до творчої діяльності.

Таким чином, дослідження формування креативності засобами української мови та літератури є своєчасним та необхідним для модернізації сучасної української освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування креативності, розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти та інші аспекти досліджуваного феномену стали предметом спеціального вивчення низки як вітчизняних, так і закордонних учених, як-от: Дж. Гілфорд, О. Дубасенюк, В. Моляко, В. Сухомлинський та ін. (розвиток творчого потенціалу учнівської молоді), А. Богуш, М. Вашуленко, С. Караман, О. Кучерук Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, О. Потапенко, Л. Шавлова та ін. (організація творчої діяльності учня у процесі вивчення української мови та літератури), Дж. Косгун та Д. Атай (розвиток критичного мислення та креативності під час вивчення мови через проблемне навчання), В. Лян (використання принципів проектування у формуванні креативності та критичного мислення учнів) та ін.

Водночас можемо констатувати, що не зважаючи на значний інтерес до досліджуваної проблеми, все ще залишається відкритим

питання щодо можливостей та шляхів формування креативності в учнів основної школи, зокрема засобами української мови і літератури.

Мета статті – окреслити та схарактеризувати методи формування креативності учнів основної школи засобами української мови та літератури.

Методи дослідження. У дослідження задля розв'язання поставленої мети було використано низку взаємопов'язаних методів, як-от: загальнонаукові – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння й узагальнення, що уможливили з'ясувати термінологічну та теоретичну основу дослідження; конкретно-наукові – системно-структурний та системно функціональний аналіз стали основою для характеристики методів формування креативності учнів основної школи засобами української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Поняття креативності останнім часом усе частіше приваблює увагу науковців. Поряд із терміном креативність часто зустрічається творчість. Маємо зазначити, що дані поняття за своєю сутністю не є тотожними, хоча значна кількість науковців ототожнює означені дефініції. Вважаємо за необхідне зосередитися на визначеннях досліджуваних понять, які вказують саме на їх відмінності. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови, укладачем та головним редактором якого є В. Бусел, пропонує розглядати термін «творчість», по-перше, як «діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей, діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення», розвитку; по-друге, як «те, що створено внаслідок такої діяльності, сукупність створеного кимось»; по-третє, як «здатність творити що-небудь, бути творцем»; а креативність як «творчу, новаторську діяльність» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001, с. 462, 1234). В Енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя також подано трактування досліджуваних дефініцій з точки зору лінгвістичної дидактики. Відтак, творчість ученими В. Андрієвською та О. Моляко розуміється як «діяльність, що спрямована на створення нового, її результат характеризується суб'єктивною новизною, оскільки вона пов'язана із засвоєнням нових знань і виконанням різноманітних завдань у процесі навчально-виховної роботи (вищий рівень учнівської творчості характеризується об'єктивною новизною)», а креативність відповідно – творчий потенціал особистості, творчі здібності (здібності до творчої діяльності), що виявляються не тільки в оригінальних

продуктах практичної діяльності, але й у мовомисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми» (Енциклопедія освіти, 2008, с. 432, 899).

У контексті даної наукової розвідки вважаємо за доцільне звернутися до наукового доробку Дж. Гілфорда, який запропонував 16 гіпотетичних інтелектуальних здібностей, які характеризують креативність, серед яких учений виокремив швидкість (кількість ідей, які виникають за деякий час); гнучкість (здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу); оригінальність мислення (здатність генерувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих); допитливість (підвищена чутливість до проблем, які не викликають інтересу у інших); іррелевантність (логічна незалежність реакцій від стимулів) (Guilford, 1950).

Таким чином, вважаємо, що креативність – це можливість продукувати нові ідеї, які сприяють творенню нових оригінальних продуктів.

Логіка даної наукової розвідки вимагає узагальнення та систематизації методів формування креативності учнів основної школи засобами української мови та літератури.

Передусім зацентруємо увагу, що найбільш дієвими в українській мові та літературі для формування креативності, на наш погляд, є методи асоціативно-метафоричної організації навчання мови, проблемно-пошукові методи та інноваційні методи. Так, до методів метафоризації О. Кучерук відносить метод синектики, психотерапевтичний метод спрямованої фантазії чи візуалізації, метафоричне моделювання тексту на лінгвістичну тему, аналогізування (конструювання, продукування тексту за зразком), інтерполяція (уведення в текст фрагмента, якого не було в оригіналі), комбінування нового тексту з кількох відомих сюжетів, асоціативний, креативний (створення тексту) тощо (Кучерук, 2013).

Наведемо приклади використання зазначених методів у процесі вивчення української мови.

Так, використання методу синектики, як стверджує О. Кучерук, ґрунтується на метафоричному мисленні учнів, якому властиве уособлення (Кучерук, 2013). Синектика (від грец. *synektikos* – «той, що поєднує несумісне») передбачає застосування низки спеціальних прийомів для генерування нових ідей. В основі методу синектики покладено різні види аналогій, як-от: пряма аналогія – передбачає добір об'єктів або способів дії з інших галузей діяльності, які виявляють

структурну чи функціональну подібність із досліджуваним явищем, та особистісна аналогія – полягає в уявному ототожненні суб'єкта з відповідним об'єктом, що дає змогу глибше осягнути його сутнісні властивості та специфіку. Прикладом прямої аналогії може бути пояснення будови складного речення через аналогію з транспортною розв'язкою, де кілька трас (частини речень) поєднуються в один функціональний вузол або стилістичні засоби можна порівняти із музичними прийомами: метафора – «мелодійний хід», епітет – «акцент», повтор – «ритмічний мотив», або синоніми зіставляють із кольоровою палітрою художника: усі кольори (слова) мають спільну основу, але передають різні відтінки значення. Щодо особистісної аналогії, то прикладами її використання в українській мові та літературі можемо запропонувати такі: перевтілення в Мавку дає можливість глибше осягнути її духовний світ і цінності; уявити себе коренем слова, який несе основне значення та «керує» всіма морфемами; уявити себе вечірнім небом, описаним у художньому творі, щоб збагнути, чому автор використав певні епітети тощо.

Цікавим є психотерапевтичний метод спрямованої фантазії чи візуалізації. Х. Кедьюсон, Ч. Шеффер наводять приклад означеного методу у вигляді техніки «Трояндовий кущ» – перевтілення учня на кущ троянди (Handbook of Play Therapy, 2016). На їх думку, така техніка уможлиблює розвиток метафоричного мовного мислення здобувачів освіти під час створення будь-якого тексту.

О. Кучерук переконана, що використання психотерапевтичного методу спрямованої фантазії чи візуалізації під час навчання української мови та літератури дає змогу вчителю стимулювати творчість учнів, що допомагає їм сформулювати певний метафоричний образ, на який вони перетворюються (Кучерук, 2013).

Запропонуємо приклад використання психотерапевтичного методу спрямованої фантазії чи візуалізації під час навчання української мови. Це може бути тема «Творення прикметників за допомогою префіксів та суфіксів». На даному уроці метою використання запропонованого методу є формування чіткого відчуття образності прикметників, навчання учнів пов'язувати мовні форми із сенсорними й емоційними образами, розвиток креативності в мовленні. Так, учитель пропонує учням заплющити очі та зосередитися й уявити, що вони стоять перед дверима у світ кольорів, запахів і відчуттів. Кожне слово, яке вони вимовляють, перетворюється на образ. Далі вчитель проголошує слова для кращої

візуалізації. Наприклад, *«Уявіть тепле літнє поле. Ви торкаєтеся трави – вона м'яка, шовкова... Подумайте: яким прикметником ви б назвали цю траву? М'яка? Шовкова? Легенька?... Уявіть, що над полем здіймається вітерець. Він прохолодний... освіжаючий... лагідний... Які прикметники вам відчуються? А тепер уявіть, що поле раптом змінило колір – стало золотистим... бурштиновим... яскраво-жовтим. Якими суфіксами можна посилити ці ознаки? -ист-, -еньк-, -ав-...»*. Після цього учні розплющують очі й обговорюють, які прикметники їм спали на думку під час візуалізації; чи помітили вони, як суфікси змінюють відтінок значення; який прикметник виявився найобразнішим. І далі вчитель пропонує творче завдання: написати короткий міні-текст (3–4 речення) на тему «Пейзаж, який я побачив(ла) у своїй уяві» з використанням щонайменше трьох суфіксальних прикметників.

На уроці української літератури під час вивчення теми «Образ природи у творчості Лесі Українки. Аналіз поезії “Стояла я і слухала весну...”» учням з метою сприяння глибшому емоційному сприйняттю поезії, активізації творчої уяви та формування образного мислення можна запропонувати уявну подорож. Для цього необхідно уявити, що вони стоять на весняній галявині. Повітря свіже, наповнене запахом молоді трави. Сонце ніжно торкається обличчя. Навколо чути спів птахів, дзюрчання струмка. Вони відчують, як природа прокидається... Їм необхідно придивитися й розказати, що вони бачать, які кольори, які звуки, що відчуває їхнє тіло. Іншими словами учням потрібно уявити, що ці відчуття – це весна, про яку пише Леся Українка та спробувати відчуті її так, ніби вони – частина цього пробудження природи. Після візуалізації учні читають вірш уголос. Учитель пропонує порівняти образи власної фантазії з авторськими художніми образами й дати відповіді на низку запитань:

- Які деталі співпали?
- Що прозвучало по-новому?
- Як змінилося сприйняття поезії після вправи?

І на завершення учні виконують творче завдання – пишуть короткий опис (5–7 речень): «Весна, яку я почув(ла)» або «Мій образ весни», використовуючи при цьому образні дієслова, епітети, метафори, порівняння.

Таким чином, у результаті вивчення наукових джерел та власного досвіду, можемо виокремити низку правил для використання психотерапевтичного методу спрямованої фантазії чи візуалізації:

1. Варто створювати передумови та інтерес, використовуючи для цього сценарій спрямованої фантазії, щоб занурити учнів у конкретне середовище, історичний період або емоційний контекст тексту, підвищуючи їхнє розуміння та залучення до уроку, відповідно до принципів педагогіки на основі драматизації.

2. Необхідно сприяти дослідженню персонажів, направляючи учнів до уяви себе як персонажа, дозволяючи їм відчувати його думки, емоції та оточення. Це допомагає глибше аналізувати персонажів та писати більш емпатійні тексти.

3. Доцільно покращувати описове письмо через прохання учнів уявити і потім детально описати сцену, предмет або почуття, заохочуючи їх використовувати всі органи чуття та принцип «покажуй, а не розповідай» у письмі.

4. Корисно надихати учнів на творче письмо, щоб допомогти їм подолати письменницький блок, надавши початкову ідею для історії, вірша чи есе. Вони можуть потім використати цю візуалізацію як натхнення для власної творчої роботи.

5. Обов'язково потрібно сприяти релаксації та впевненості шляхом початку заняття з короткої заспокійливої вправи на уяву. Це може зменшити тривожність і стрес учнів, покращити їхню концентрацію та підвищити впевненість у власних творчих здібностях.

Іншим пропонованим методом є метафоричне моделювання тексту на лінгвістичну тему. На основі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми будемо потрактовувати означений метод як спосіб створення навчального тексту на лінгвістичну тему, в основу якого покладено перенесення властивостей одного об'єкта чи сфери (джерела метафори) на інший – лінгвістичний об'єкт.

Основними характеристиками метафоричного моделювання визначено такі, як:

1. Осмислення лінгвістичного об'єкта через метафору.
2. Основою структурування тексту є метафора.
3. Формування когнітивної моделі.
4. Розвиток критичного й образне мислення.
5. Інтеграція гуманітарного та творчого підходів.

Логіка даної наукової розвідки вимагає акцентування уваги на поетапній структурі роботи з метафоричним моделюванням тексту на лінгвістичну тему, яку можна застосувати на уроках української мови та літератури в різних класах (Табл. 1).

Таблиця 1

**Поетапна структура роботи з метафоричним моделюванням тексту
на лінгвістичну тему**

Етап	Зміст діяльності	Результат етапу
1. Мотиваційно-орієнтаційний	Ознайомлення з лінгвістичною темою; визначення мети створення тексту; пояснення метафоричного підходу	Учень розуміє завдання і ціль моделювання
2. Вибір метафори	Підбір образу, який найбільш точно відображає мовне явище; обговорення асоціацій та відповідності образу	Учень визначив образну основу майбутнього тексту
3. Аналітико-пошуковий	Збір теоретичного матеріалу про лінгвістичне явище; виділення основних ознак і закономірностей; добір прикладів	Учень накопичує змістовий матеріал для тексту
4. Проєктувальний (структурування)	Створення плану тексту за метафоричною моделлю: вступ → основна частина → приклади → висновок; визначення логічних зв'язків між частинами	Учень створив логічну структуру тексту, інтегрував метафору
5. Конструктивно-письмовий	Написання тексту, розгортання метафори; використання термінів і наукових пояснень; інтеграція власних прикладів і порівнянь	Учень отримав повний текст на лінгвістичну тему
6. Редакційно-корекційний	Перевірка відповідності тексту обраній метафорі; усунення стилістичних, мовних та логічних помилок; взаємоперевірка	Учень удосконалив текст, зберігши цілісність образу та наукову точність
7. Презентаційно-рефлексивний	Презентація тексту вчителю та однокласникам; обговорення, аналіз асоціативного ряду, висновків; рефлексія над ефективністю метафори	Учень усвідомив результати роботи, обговорив сильні сторони та можливі вдосконалення

Наведемо приклади вправ, які дозволяють використання методу метафоричного моделювання тексту на лінгвістичну тему:

1. Вправа «Обери образ» (обрання лінгвістичного явища (слово, речення тощо) та підбірка метафори (речення – місток між думками, текст – будинок тощо), обґрунтування вибору метафори).

2. Вправа «Метафоричний текст» (написання тексту на лінгвістичну тему з використанням обраної метафори)

3. Вправа «Перетвори текст на метафоричний» (заміна частини термінів і пояснень у тексті на метафоричні образи)

Пропонуємо приклади створеного учнями метафоричного тексту.

Метафоричний текст: «Текст як подорож: маршрути думки»

«Текст – це подорож крізь світ думок автора. Кожен абзац – це новий етап маршруту, де читач знайомиться з новими ідеями, долає перешкоди й відкриває нові горизонти розуміння. Речення – це стежки, які ведуть від однієї точки думки до іншої, а слова відповідно це камінці на дорозі, які допомагають утримати темп і напрямок. Пунктуація виступає знаками на маршруті: коми – повороти, крапки – зупинки, де можна зупинитися й осмислити пройдений шлях. Перехід від одного стилю мовлення до іншого схожий на зміну пейзажу: від стриманого ділового стилю до мальовничого художнього, від наукової суворості до поетичної образності. У цій подорожі текст допомагає читачеві не загубитися, пропонуючи логічні маршрути думки, підказки для орієнтації і місця для зупинки та роздумів. Кожен текст – це власна подорож, у яку можна вирушати знову й знову, відкриваючи нові смисли й відтінки значення» (Анна К.).

Наступний метод пропонується вище – аналогізування, сутність якого полягає в тому, що відбувається перенесення **знання, структури або закономірності з однієї мовної або літературної ситуації на іншу, знаходячи подібності та відмінності.**

На уроках української мови аналогізування можна використовувати в таких ситуаціях, як:

- під час вивчення морфології: порівняння різних частин мови за ознаками (наприклад, прикметники і числівники – як слова, що змінюються за відмінками, прикметники та іменники – як слова, які мають роди тощо);

- під час вивчення синтаксису: аналогія між складними реченнями та їх простими складовими – складне речення є мостом, який з'єднує прості;

- під час вивчення лексики та стилістики: пошук синонімів і антонімів через аналогії з уже відомими словами;

- під час вивчення фонетики: порівняння звукових явищ: тверді й м'які приголосні як «жорсткі й м'які двері» в системі мови.

В українській літературі метод аналогізації можна використати так:

- у процесі аналізу художніх творів (порівняння образів персонажів різних творів (аналогія між героями або подіями); порівняння мотивів, сюжетних ліній, конфліктів);

- у процесі стилістичного аналізу (пошук подібностей у використанні мовних засобів (метафори, епітети, символи));

- у процесі здійснення творчого письма.

Творчим завданням на використання означеного методу може бути – створення власного тексту за аналогією з відомим твором: «Як Шевченко описав природу, так я опишу сучасний день».

Не менш цікавим є метод інтерполяції. У літературознавчій енциклопедії Інтерполяція (лат. *interpolatio*: зміна) – внесення в авторський текст відсутніх у ньому слів або фраз, до якого вдавалися давні переписувачі писемних пам'яток і пізніші читачі, що нотували свої коментарі між рядками або на полях книги, виражаючи згоду (незгоду) з міркуваннями автора або посилаючись на інші джерела (глоси). Вмонтовані в текст, за яким закріплюється статус канонічного, такі вставки називаються іманентними І., хоча іноді й не відповідають сутності твору (Літературознавча енциклопедія, 2007, с. 429).

Вважаємо, що для формування креативності учнів під час вивчення української мови і літератури означений метод доцільно використовувати, адаптуючи його до процесу навчання та віку учнів. Так, учні можуть доповнювати відсутні фрагменти тексту, логічно заповнювати пропуски, відновлювати зміст або стилістичні елементи на основі контексту.

Наведемо приклади використання методу інтерполяції:

- під час роботи з художнім текстом.

Учням пропонується уривок з пропущеною частиною, а вони мають логічно відтворити зміст відсутнього фрагмента. 2. Інтерполяція в мовних вправах (морфологія, синтаксис).

- під час виконання мовних вправ.

Учням дається текст із пропусками, які потрібно заповнити відповідно до граматичних норм, наприклад, утворивши правильні граматичні форми слова.

- під час виконання стилістичних вправ.

Учні мають вставити пропущений художній засіб (епітет, порівняння, метафору), щоб текст звучав образно.

- під час роботи з публіцистичними текстами

Перед учнями ставлять завдання - доповнити частину аргументативного тексту так, щоб логічно завершити думку (наприклад, учні доповнюють причинно-наслідковий зв'язок).

- під час творчого письма.

Учням пропонується початок твору та кінець, а вони мають створити середню частину історії.

Таким чином, метод інтерполяції сприяє розвитку в учнів основної школи мовного чуття, умінь прогнозувати розвиток тексту, навичок зв'язного мовлення, інтерпретаційного мислення, креативності.

У контексті даного дослідження вважаємо також за необхідне звернути увагу на метод комбінування нового тексту з кількох відомих сюжетів. Наприклад, можна запропонувати учням скомбінувати твори «Кайдашева сім'я» та «Лісова пісня», створивши текст, у якому поєднуються реалії двох різних творів або написавши альтернативний фінал одного з них, використавши персонажа, мотив або ідею з іншого твору.

У результаті аналізу закордонних наукових розвідок з проблеми дослідження зацентруємо увагу на техніці «plus-minus-interesting» (PMI).

Техніка PMI, що бере свій початок у роботах Е. де Боно (de Bono, 2009; 2012), охоплює важливі інструменти, які дозволяють учням приймати різноманітні точки зору, сприяючи ефективному розумінню та вирішенню проблем. Інтеграція техніки PMI в навчання читання й письму дає учням змогу розвинути всебічне та переконливе розуміння предмета. PMI використовується для сприяння розвитку ідей, а також спонукає учнів до всебічного мислення, враховуючи переваги/вигоди (плюс), слабкі сторони (мінус) та цікаві аспекти (цікаво) ідеї.

Техніка PMI дозволяє учням розширити свій світогляд. Завдяки PMI школярі розвивають та використовують власні навички когнітивного мислення під час процесу письма. Насамперед техніка є

корисною, коли учні генерують ідеї для написання есе, ретельно враховуючи переваги/вигоди (плюс), недоліки (мінус) та цікаві елементи. У цьому процесі учні займаються плануванням, спираючись на довготривалу пам'ять та переклад. Такі когнітивні процеси узгоджуються з когнітивною теорією процесу письма, запропонованою Л. Флауером та Дж. Хейсом (Flower, Hayes, 1981), яка починається з фази планування, де автор конструє внутрішнє представлення знань, які потрібно висловити. Ця фаза планування складається з різних підпроцесів, включаючи отримання відповідної інформації з довготривалої пам'яті. Наступним кроком є переклад, який передбачає перетворення ідей на зв'язну та зрозумілу мову. Де Боно (1988) стверджує, що PMI служить інструментом мислення, який спрямовує увагу на навколишнє середовище, тим самим покращуючи сприйняття.

Завдяки цим навчальним заняттям від учнів очікується генерування ідей для написання есе, спираючись на особистий досвід. Очікується, що завдяки отриманню відповідної інформації з довготривалої пам'яті учні розвиватимуть сильніші метакогнітивні здібності порівняно з тими, хто покладається виключно на пояснення вчителя. Навчання на основі досвіду зосереджено на відкритому навчальному середовищі, що дозволяє учням самостійно керувати собою та самостійно визначати власні потреби (Groves et al., 2013). Під час написання особистого досвіду сам досвід функціонує як каталізатор розвитку здібностей, дозволяючи учням висловлювати свою точку зору (Sahyani, 2016).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, у результаті проведеного дослідження можемо констатувати, що уроки української мови та літератури мають значний потенціал для формування креативності в учнів основної школи, оскільки поєднують розвиток мовленнєвих умінь, емоційно-ціннісних орієнтацій, художньо-творчого мислення та здатності до інтелектуального експериментування. Аналіз психолого-педагогічних та методичних джерел засвідчив, що креативність розглядається як інтегральна якість особистості, що включає здатність до ініціювання ідей, асоціативного мислення, гнучкості, оригінальності та самостійного створення продукту діяльності.

Обґрунтовано, що ефективне формування креативності можливе за умови системного застосування творчих методів і прийомів навчання, таких як: інтерполяція, комбінування сюжетів, метафоричне моделювання тексту, спрямована фантазія (візуалізація) та ін.

Практичні результати підтверджують, що систематичне використання креативних завдань на уроках української мови та літератури (створення альтернативних фіналів, комбінованих сюжетів, поетичних імпровізацій, діалогів між персонажами різних творів, візуалізацій образів, текстових трансформацій) підвищує пізнавальну активність школярів, розвиває їхню уяву, гнучкість мислення, здатність до самовираження.

Таким чином, формування креативності учнів основної школи засобами української мови та літератури є цілісним, педагогічно керованим процесом, що передбачає оновлення змісту, методів та організаційних форм навчання.

Подальшого вивчення потребує розроблення педагогічних умов формування креативності в учнів основної школи засобами української мови та літератури.

ЛІТЕРАТУРА

- Великий тлумачний словник сучасної української мови* (2001) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун» (*The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language* (2001) / [compiled and edited by V. T. Busel]. K.; Irpin: VTF "Perun").
- Енциклопедія освіти* (2008) / головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер (*Encyclopedia of Education* (2008) / editor-in-chief V. G. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter).
- Кучерук, О. А. (2013). Розвиток креативності мовної особистості учня основної школи. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*, 6 (72), 82-87 (Kucheruk O. A. The Creativity Development of Basic School Pupil's Linguistic Identity. *Bulletin of Zhytomyr State University. Pedagogical Sciences*, 6 (72), 82-87).
- Літературознавча енциклопедія* (2007). Ковалів Ю. І. (укл.). У 2 т. К.: Видавничий Центр «Академія» (*Literary Encyclopedia* (2007). Kovaliv Yu. I. (ed.). In 2 vols. K.: Publishing Center "Academy").
- Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444–454.
- Handbook of Play Therapy* (2016). O'Connor, K. J., Schaefer, C. E., & Braverman, L. D. (Eds.). John Wiley & Sons, Inc.
- de Bono, E. (2009). *PMI thinking: PMI 1 breadth thinking tool*. Retrieved from: http://debonoforschools.com/pdfs/80850_CoRT1_Introduction_Section.pdf
- de Bono, E. (2012). *PMI thinking teacher's guide*. Devine Media Ltd.
- Flower, L., & Hayes, J. R. (1981). A cognitive process theory of writing. *College Composition and Communication*, 32(4), 365-387.
- Groves, M., Leflay, K., Smith, J., Bowd, B., & Barber, A. (2013). Encouraging the development of higher-level study skills using an experiential learning framework. *Teaching in Higher Education*, 18(5), 545–556
- Cahyani, I. (2016). Pembelajaran menulis berbasis pengalaman [Experience-based writing learning]. *Proceedings of International Seminar of PSGP UHAMKA*

SUMMARY

Chystiakova Iryna, Babinets Liliia, Osmuk Nataliia. Developing creativity in lower secondary school students through Ukrainian language and literature.

This article investigates the pedagogical possibilities of Ukrainian language and literature as powerful instruments for developing creativity in lower secondary school students. Reading, interpreting, analyzing texts, and producing original utterances are shown to facilitate the activation of students' creative potential, foster divergent and flexible thinking, and cultivate the ability to generate original ideas and solutions. The relevance of the study is reinforced by a series of contradictions that currently characterize the educational process: the need for creative, innovative thinkers in modern society versus the predominance of reproductive, non-creative teaching methods; the significant potential of language and literature for stimulating creativity versus its insufficient practical realization in general secondary education; the growing demand for creative competencies versus the limited methodological resources available to teachers; and the competency-based orientation of the New Ukrainian School versus students' persistent focus on grades, which diminishes intrinsic motivation for creative activity.

The article identifies and describes a range of methodological approaches conducive to developing creativity, including interpolation, plot combination, metaphorical text modeling, and guided fantasy (visualization). These approaches encourage intellectual experimentation, strengthen the emotional and imaginative sphere of learners, and contribute to the formation of a holistic creative mindset. Evidence from classroom practice indicates that systematic use of creative tasks—such as inventing alternative endings, creating hybrid plotlines, generating poetic improvisations, constructing dialogues between characters from different works, visualizing literary images, and performing various text transformations—enhances students' cognitive engagement, imagination, originality, and self-expression.

The study concludes that fostering creativity through Ukrainian language and literature is a comprehensive, pedagogically structured process that requires updating the content, methods, and organizational forms of teaching. The implementation of innovative, student-centered strategies aligns with contemporary educational priorities and supports the development of creative, independent, and intellectually flexible learners capable of successful self-realization in a rapidly changing world.

Key words: *creativity, creativity development, lower secondary school students, tools of Ukrainian language and literature, methods of fostering creativity.*